

KSZTAŁCENIE NAUCZYCIELI W WOJEWÓDZTWIE ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1946—1975

1. UWAGI WSTĘPNE

W rozwoju systemu kształcenia nauczycieli wyraźnie wyodrębniają się trzy okresy: przyspieszonych i doraźnych form kształcenia, kształcenia na zróżnicowanym poziomie i kształcenia na pełnym poziomie wyższym.

Lata 1944—1954 były okresem przyspieszonych i doraźnych form kształcenia. W warunkach dotkliwych braków kadrowych szkolnictwa, spowodowanych stratami wojennymi i odpływem nauczycieli z zawodu, w pierwszych latach powojennych zmodyfikowano dotychczasowe zakłady i powołano nowe formy kształcenia. Czas nauki w seminariach (późniejszych liceach) wychowawczyń przedszkoli skrócono z 4 do 3 lat i nie kończyły się one maturą. W liceach pedagogicznych, bazujących na 4-letnim gimnazjum, wydłużono wprawdzie czas nauki z 3 do 4 lat ale oparto je na 7-letniej szkole powszechnej, skracając w sumie czas kształcenia z 13 do 11 lat. Pedagogia — 2-letnie szkoły pomaturalne, zastąpiło 3-letnimi wyższymi szkołami pedagogicznymi, będącymi uczelniami I stopnia, mającymi kształcić nauczycieli szkół powszechnych w dwóch specjalnościach. Celem dokonanych zmian w dotychczasowym systemie było wydatne skrócenie czasu kształcenia nauczycieli¹.

Jednocześnie powoływano w tamtych latach różne doraźne, kursowe formy (roczne, 6 a nawet 2-miesięczne) wstępnego przysposobiania do zawodu, dostępne początkowo dla absolwentów liceów, później gimnazjów a wkrótce dla wszystkich chętnych do pracy w szkole, legitymujących się co najmniej wykształceniem podstawowym. Te kursowe formy kształcenia umożliwiały rozwiązywanie najpilniejszych potrzeb kadrowych szkolnictwa nauczycielami niekwalifikowanymi².

¹ Dekret z dnia 23 listopada 1945 r. o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym. Dz. U. 1946, nr 2, poz. 9.

² Dz. Urz. Min. Ośw. 1945, nr 1, poz. 13-14 i nr 2, poz. 62 i 64.

Na początku lat 50-tych w wybranych liceach ogólnokształcących zorganizowano kursy pedagogiczne, w 1951 r. w klasach XI — kończące się maturą z przedmiotów ogólnokształcących i pedagogicznych, a w 1952 r. również w klasach X, których absolwenci bez żadnej matury podejmowali pracę w szkole, z zobowiązaniem uzupełnienia kwalifikacji w systemie zaocznym¹.

Kształcenie nauczycieli niekwalifikowanych szkół powszechnych (późniejszych podstawowych) odbywało się w 5-letnich rejonowych komisjach kształcenia nauczycieli (RKKN) przy liceach pedagogicznych, a przedszkoli — w 2 i 1 1/2 rocznych seminariach dla niekwalifikowanych wychowawczyń przedszkoli, a więc w nowych formach dokształcania pracujących, które rozwinęły się obok wyższych kursów nauczycielskich i instytutów pedagogicznych, zajmujących się dokształcaniem nauczycieli kwalifikowanych.

Sprawne funkcjonowanie powojennego systemu kształcenia i dokształcania nauczycieli utrudniał brak kwalifikowanych kadr w samych zakładach kształcenia pedagogicznego. Formalnie braki te łagodziło wprowadzenie egzaminu uproszczonego na nauczyciela szkoły średniej, któremu poddała się część nauczycieli szkół powszechnych, uzyskując uprawnienia do nauczania w szkołach średnich.

Mały dopływ absolwentów uniwersytetów do szkół średnich skłonił WSP do kształcenia dla nich kadry. W związku z tym w uczelniach tych studia wydłużono z 3 do 4 lat, wprowadzono specjalizację jednokierunkową i egzamin magisterski

W okresie przyspieszonych i doraźnych form kształcenia sprawą najwaźniejszą było zaspokojenie ilościowych potrzeb kadrowych szkolnictwa, gdyż lepszy był nawet nauczyciel niekwalifikowany niż żaden, ponieważ umożliwiał on dzieciom naukę w szkołach, chociaż powodował obniżanie poziomu zawodu nauczycielskiego i jego pozycji w społeczeństwie oraz pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkole i jej wyników.

Lata 1954—1973 były okresem kształcenia na zróżnicowanym i coraz wyższym poziomie. Charakteryzowały się one stopniowym lecz coraz pełniejszym zaspokajaniem potrzeb kadrowych szkolnictwa i przywiązywaniem coraz większej wagi do poziomu kwalifikacji nauczycielskich. Na początku tego okresu wprowadzono zróżnicowane kształcenie nauczycieli szkół podstawowych. Specjalistów nauczania początkowego przygotowywano w liceach pedagogicznych, a przedmiotowców — w 2-letnich podyplomowych studiach nauczycielskich, przywracając w ten sposób częściowo 13-letnie kształcenie.

¹ J. Hellwig, *Wkład Związku Nauczycielstwa Polskiego w kształcenie i dokształcanie nauczycieli w Polsce 1919-1968*. Poznań 1973, s. 45.

W drugiej połowie lat 50-tych wydłużono czas kształcenia nauczycieli do lat 5 w LWP, LP i WSP, co umożliwiło gruntowniejsze kształcenie ogólne, pedagogiczne i specjalistyczne. Zrównano poziom kształcenia wychowawczyń przedszkoli z kształceniem nauczycieli szkół podstawowych przez nadanie LWP statusu pełnowartościowych szkół średnich oraz przez wprowadzenie do SN, obok nauczania początkowego, równorzędnego kierunku — wychowanie przedszkolne. Doksztalcanie nauczycieli niekwalifikowanych organizowały nadal LP i LWP, a kwalifikowanych — WSP, a z czasem coraz częściej też uniwersytety⁴.

Reformie szkolnej lat 60-tych nie towarzyszyły zasadnicze zmiany w systemie kształcenia i doksztalcania nauczycieli. Jednakże zaoczne studia nauczycielskie skrócono z 3 do 2 lat, a egzamin wstępny na te studia zastąpiono kwalifikowaniem kandydatów. W fazę likwidacji weszły w połowie tych lat LP, ale dopiero przy ich końcu w kształceniu nauczycieli szkół podstawowych zaczęto przechodzić na 3-letnie wyższe szkoły nauczycielskie (o dwóch specjalnościach), rozwiązując jednocześnie studia nauczycielskie.

Ten drugi okres charakteryzował się kształceniem i doksztalcaniem nauczycieli na zróżnicowanym i coraz wyższym poziomie: na średnim — w LP i LWP, pomaturalnym — w SN, wyższym zawodowym — w WSN i wyższym magisterskim — w WSP, uniwersytetach i innych uczelniach. Wyraźna była w tym okresie tendencja do rozwijania i upowszechniania coraz wyższych form kształcenia i doksztalcania, co powodowało korzystne zmiany w strukturze wykształcenia nauczycieli.

Rok 1973 zapoczątkował okres kształcenia nauczycieli na poziomie wyższym, w drodze jednolitych, jednokierunkowych, 4-letnich studiów magisterskich w WSP i uniwersytetach. WSN przekształcono w WSP a w uniwersytetach powołano kierunki nauczycielskie⁵. Czynnym nauczycieli, zwłaszcza młodszych wiekiem, zobowiązano do uzupełnienia wykształcenia na studiach zaocznych, na które kierowano według określonych dla województw i uczelni limitów. Pozostali nauczyciele mieli podnosić swoje kwalifikacje w oparciu o wykłady NURT, roczny kurs IKNiBO i studia samodzielne oraz złożyć egzamin kwalifikacyjny równoważny studiom wyższym typu zawodowego⁶.

⁴ Uchwała nr 276 Prezydium Rządu z dnia 18 maja 1954 r., w sprawie ulepszenia systemu kształcenia nauczycieli szkół podstawowych i średnich. Dz. Urz. Min. Ośw. 1955, nr 7, poz. 57.

⁵ Uchwała Sejmu PRL z dnia 13 października 1973 r., w sprawie systemu edukacji narodowej. Mon. Pol. 1973, nr 44, poz. 260.

⁶ Szerzej zob. W. Iwanowski, *Rozwój kwalifikacji nauczycieli w okresie 30-letnia i stan obecny*. „Ruch Pedagogiczny” 1975, nr 3; S. Krawcewicz, *Zawód nauczyciela*. Warszawa 1970; J. Kulpka, *Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej*. Kraków 1969; W.

Zasada kształcenia wszystkich nauczycieli na poziomie wyższym, zgodna z rzeczywistymi potrzebami szkoły i samego zawodu nie była w praktyce konsekwentnie przestrzegana. Od początku tego okresu nauczycielki przedszkoli kształcone były równolegle: w systemie studiów wyższych i w studiach wychowania przedszkolnego, na które przekształcono część LWP, a nauczyciele praktycznej nauki zawodu — w pedagogicznych szkołach technicznych.

System kształcenia nauczycieli, modyfikowany stosownie do aktualnych potrzeb kadrowych szkolnictwa oraz realnych możliwości państwa, przeszedł w latach Polski Ludowej głębokie przemiany.

W dalszych rozważaniach próbuje się poddać analizie i ocenie działalność zakładów kształcenia nauczycieli województwa zielonogórskiego, tzn. LP, LWP, SN, WSN i WSP oraz ich wkład w rozwiązywanie problemów kadrowych szkolnictwa tego regionu.

Przyjęte ramy chronologiczne obejmują lata 1946—1975. Cezurę początkową stanowi r. 1946, w którym powstało pierwsze na Ziemi Lubuskiej LP w Sulechowie, zapoczątkowujące rozwój w tym regionie sieci zakładów kształcenia nauczycieli. Za cezurę końcową przyjęto r. 1975, chociaż w rozwoju zakładów kształcenia nauczycieli nie był on znaczący, ale na jego połowę przypadły jednak istotne zmiany w podziale administracyjnym kraju, w wyniku których dotychczasowy region, obejmujący jeden okręg szkolny, podzielony został na dwa odrębne województwa i dwa odrębne okręgi szkolne: gorzowski i zielonogórski. Przyjęte ramy chronologiczne są więc pewnym okresem zamkniętym, w którym warto przeanalizować i ocenić działalność zakładów kształcenia nauczycieli w regionie lubuskim.

Ponieważ etapy rozwoju zakładów kształcenia na Ziemi Lubuskiej nie w pełni całkiem pokrywają się z przyjętą periodyzacją dla rozwoju systemu kształcenia nauczycieli w Polsce Ludowej, dlatego zachodzi potrzeba częściowego jej zmodyfikowania. Okres skróconych i uproszczonych form kształcenia obejmował tu lata 1946—1957 i charakteryzował się rozwojem zakładów na poziomie średnim: LP i LWP. Okres kształcenia na zróżnicowanym poziomie przypadł tu na lata 1957—1973, w których obok LP i LWP powstały i rozwinęły się SN, a następnie powołana została do życia WSN. Okres kształcenia na poziomie wyższym otwierał tu także r. 1973, w którym na bazie WSN powstała i rozwinęła się WSP.

Wojtyński, *Kształcenie nauczycieli w pierwszym ćwierćwieczu Polski Ludowej*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1969, nr 3; W. Wojtyński, *O kształceniu nauczycieli szkół podstawowych w Polsce i świecie*. Warszawa 1971.

2. LATA 1946—1957

Uruchomienie szkół na Środkowym Nadodrzu w pierwszych latach powojennych uwarunkowane było stanem kadry nauczycielskiej. Pionierską pracę nad organizacją szkolnictwa podjęli tu w 1945 r. nauczyciele przybyli z Wielkopolski, wcześniej niekiedy zdemobilizowani w tym celu z wojska oraz repatrianci. Wszystkie te źródła dopływu nauczycieli nie były w stanie zaspokoić rosnących potrzeb kadrowych organizującego się tu szkolnictwa. Pilnym problemem w tej sytuacji było powołanie do życia zakładów kształcenia nauczycieli.

LP i LWP powstawały na Środkowym Nadodrzu w dwóch etapach. Pierwsze cztery z nich zorganizowane zostały w latach 1946—1947. Najwcześniej LP powołano w Wolsztynie, które 2 stycznia 1946 r. przeniesiono do Sulechowa, ze względu na lepsze warunki lokalowe i zorganizowano przy nim Rejonową Komisję Kształcenia Nauczycieli Niekwalifikowanych, a od września 1947 r. — kursy pedagogiczne, wstępnie przysposabiające do zawodu nauczycielskiego. Jego organizatorem i pierwszym dyrektorem był A. Maćkowiak. Drugie LP powstało w Nowej Soli w 1946 r. Już w marcu zorganizowano tam wstępny kurs pedagogiczny, w lipcu — RKKN, a od września samo liceum, z inicjatywy dyr. E. Kubalskiego. We wrześniu 1948 r. do liceum nowosolskiego przyłączono LP w Górze Śląskiej, z dyr. mgr. St. Badawskim, który stanął na czele połączonych zakładów. Trzecie LP uruchomiono 7 października 1947 r. w Ośnie, staraniem dyr. mgr. J. Fitzy i przy wydatnej pomocy kier. miejscowej Szkoły Powszechnej J. Jabłońskiego⁷.

Kształcenie kadr dla przedszkoli zapoczątkował kurs wprowadzający w zagadnienia wychowania przedszkolnego, zorganizowany 1 lutego 1947 r. przy LP w Sulechowie, przez A. Maćkowiaka. Od 1 września 1947 r. przeniesiono do tego miasta Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli z Rogozińca, przemianowane po roku na LWP, które — obok kształcenia dziennego — prowadziło 2-letnie a później półtoraroczne Seminarium dla Niekwalifikowanych Wychowawczyń Przedszkoli. Jego organizatorem i dyr. była A. Szymkowiak-Kwiekowa⁸.

Pierwsza połowa lat 50-tych była drugim etapem w rozwoju sieci zakładów kształcenia nauczycieli. W 1950 r. czwarte LP postanowiono zlokalizować w północnej części tworzącego się województwa zielonogórskie-

⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 28 sierpnia 1945 r., nr IIKN 921/45 dotyczące powołania Państwowego Liceum Pedagogicznego w Wolsztynie; Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 15 października 1946 r., nr IIKN 5309/46, w sprawie otwarcia Państwowego Liceum Pedagogicznego w Nowej Soli.

⁸ Kronika Liceum Wychowawczyń Przedszkoli w Sulechowie założona w 1947 r.

go, a na jego siedzibę wybrano Gorzów. Piąte LP powstało 1 września 1951 r. w Zielonej Górze, stolicy województwa. Organizatorem obu tych liceów był E. Ciesielski. Ostatnie, szóste LP powołane zostało w 1954 r. w Lubsku. Wszystkie te trzy licea pedagogiczne powstawały przy szkołach ogólnokształcących stopnia podstawowego i licealnego a w Zielonej Górze i Lubsku podlegały początkowo dyrekcjom tych szkół i ich radom pedagogicznym. Natomiast kolejne, drugie LWP powstało w 1951 r. w Ośnie przy Szkole Podstawowej, z dyr. H. Połukardem⁹.

Powołane do życia dalsze cztery zakłady miały zaspokoić, wraz z już istniejącymi, potrzeby kadrowe szkolnictwa lubuskiego, które w 1951 r. w samych szkołach podstawowych wynosiły 600 nauczycieli, przy czym licea pedagogiczne opuściło w tym roku tylko 141 absolwentów. Stąd deficyt kadrowy nadal z konieczności uzupełniano nauczycielami niekwalifikowanymi, których jeszcze w latach 1951—1953 przygotowywały wstępne kursy pedagogiczne.

Kształceniem pedagogicznym starano się zainteresować także uczniów klas XI, a później i X liceów ogólnokształcących. Klasy pedagogiczne uruchomiono przy szkołach ogólnokształcących w Dreżdenku, Gorzowie, Nowej Soli, Rzepinie, Sulęcinie, Świebodzinie, Wschowie, Zielonej Górze i Zarach, rozszerzając poważnie sieć ośrodków doraźnego kształcenia nauczycieli, które powstały nawet w czterech powiatach posiadających już licea pedagogiczne. Tą drogą starano się zasilić szkoły podstawowe lepiej przygotowanymi pod względem ogólnym i pedagogicznym absolwentami klas XI i X, niż ich poprzednicy po wstępnych kursach pedagogicznych, chociaż i nauczyciele po klasie X byli też bez egzaminu dojrzałości i musieli zdobyć brakujące kwalifikacje w RKKN¹⁰.

Główny ciężar kształcenia i doksztalcenia nauczycieli spoczywał na LP i LWP. W fazie ich organizacji, dyrekcje zabiegały o stworzenie niezbędnych warunków dla właściwego funkcjonowania zakładu, internatu i szkoły ćwiczeń. Dogodne warunki do nauki i zamieszkania, rekreacji i sportu miały od początku tylko dwa LP, w Ośnie i Sulechowie, dysponujące stosunkowo obszernymi obiektami, położonymi w dosyć rozległych parkach. W trudnych warunkach startowało i mimo ciągłych remontów i modernizacji do końca pracowało LP w Nowej Soli. Pozostałe trzy LP i LWP w Sulechowie uzyskały samodzielne obiekty po dwóch latach działalności. Przy czym tylko LP w Gorzowie otrzymało do swojej dyspozycji ładny, przestronny i funkcjonalny gmach. Ponury budynek po koszarach, przy ruchliwej ulicy i bez żadnych terenów rekreacyjnych i sportowych

⁹ *Księga pamiątkowa Liceum Pedagogicznego TPD w Gorzowie 1950—1968; Księga protokołów Rady Pedagogicznej Państwowego Liceum Pedagogicznego w Lubsku 1954—1959.*

¹⁰ *J. Głodek, B. Ratuś, Kształcenie nauczycieli w woj. zielonogórskim w latach 1945—1965. „Rocznik Lubuski” 1968, t. V, s. 218—228.*

oddziedziczyło LWP w Sulechowie. Natomiast LP w Lubsku i Zielonej Górze, mimo zapobiegliwości ich dyrektorów W. Żarnowskiego i J. Świątkowskiego, zmuszone były pracować przez cały pierwszy okres w bardzo trudnych warunkach. W wyjątkowo trudnych warunkach sublokatora i bez perspektyw na poprawę sytuacji lokalowej pracowało LWP w Ośnie¹¹. Wiele wysiłku ze strony dyrekcji i zespołów nauczycielskich wymagało w pierwszych latach zgromadzenie podstawowego sprzętu szkolnego, zdobycie urządzeń dla potrzeb internatu (gdyż ich pierwsi mieszkańcy przywozili nie tylko własną pościel, ale często i własne łóżko) oraz niezbędnych środków dydaktycznych i księgozbiorów.

LP i LWP starały się pozyskać możliwie najlepszą kadrę nauczycielską, co w warunkach dużego jej deficytu nie było sprawą łatwą. Pierwsi nauczyciele legitymowali się dużym przeważnie stażem pracy w szkole (najczęściej podstawowej), ale ich wykształcenie było mocno zróżnicowane. Większość z nich posiadała wykształcenie średnie i egzamin uproszczony bądź wyższy kurs nauczycielski. Nauczyciele tacy zdecydowanie przeważali w LP w Ośnie (od 87% w roku szk. 1947/48 do 50% w roku szk. 1956/57) i w LWP w Sulechowie (od 87 do 46 proc. w analogicznych latach). Struktura wykształcenia w pozostałych zakładach była wprawdzie korzystniejsza, ale i w nich znaczny był udział nauczycieli z takim wykształceniem. Nawet w liceach nowosolskim i sulechowskim, posiadających lepszą kadrę od pozostałych, niewielu było nauczycieli z dyplomem magisterskim zwłaszcza, że niektórzy z nich musieli na początku lat 50-tych opuścić zakłady kadrowe, ze względu na swe zapatrywania światopoglądowe. Braki w wykształceniu nauczyciele starali się rekompensować pracowitością, rzetelnością, doświadczeniem pedagogicznym i zaangażowaniem w pracy pozalekcyjnej z młodzieżą.

Trudności kadrowe LP i LWP pogłębiała duża płynność zatrudnionych w nich nauczycieli (rocznie wymieniało się niekiedy w jednym zakładzie po 6-8 nauczycieli), spowodowana awansami, przeniesieniami do innych szkół, małą atrakcyjnością miejscowości bądź odchodzeniem z zawodu. Powodowała ona częste braki w obsadzie kadrowej (np w LP w Ośnie geografia, matematyka a nawet pedagoga-psychologa). Z braku kandydatów na wakujące stanowiska, zatrudniano nauczycieli dochodzących z innych szkół (np w LWP w Ośnie), odwoływano się powszechnie do pomocy nauczycieli szkół ćwiczeń (angażując ich czasowo a po uzupełnieniu wykształcenia na stałe w liceum) oraz zatrudniano absolwentów własnych lub z innych liceów (na przykład dyr. E. Ciesielski, organizując LP w Go-

¹¹ Album Liceum Pedagogicznego w Nowej Soli 1948—1970; Album Liceum Pedagogicznego w Gorzowie 1949—1952.

rzowie, zatrudnił w nim aż 6 absolwentów LP w Sulechowie, którzy przysposobienie do tej pracy uzyskali na 5-miesięcznych kursach).

Pod względem stażu pracy i wykształcenia wyraźnie odbiegała od pozostałych liceów kadra nauczycielska LP w Lubsku, którą tworzyli absolwenci uczelni wyższych, zatrudnieni tu bezpośrednio po studiach lub po krótkim stażu zawodowym w innej szkole. W gronie tym mało było wprawdzie nauczycieli z doświadczeniem, ale nie było też nikogo po egzaminie uproszczonym. Pozostałe licea też coraz częściej zatrudniały absolwentów uczelni wyższych, zwłaszcza po studiach pierwszego stopnia w WSP dzięki czemu zachodziły korzystne zmiany w strukturze wykształcenia zespołów nauczycielskich. Na proces ten zaczęły częściowo także wpływać nieliczne jeszcze wówczas przypadki uzyskiwania dyplomów studiów wyższych drogą zaoczną¹².

Spółeczność uczniowską LP i LWP tworzyli repatrianci ze wschodu, przesiedleńcy z centralnej Polski i mieszkańcy zachodnich powiatów Wielkopolski, a w liceach sulechowskich — również autochtoni. Początkowo była to młodzież przeważnie przerośnięta wiekiem, bogata często w doświadczenia życiowe i w zdecydowanej większości pochodząca ze wsi, czemu sprzyjało zlokalizowanie liceów w małych, niekiedy nawet nie powiatowych miasteczkach (np. Ośno), co zbliżało je w naturalny sposób do tego środowiska. Np. w LWP w Sulechowie młodzież chłopska stanowiła w r. szk. 1947/48 60 proc. i mimo stałej tendencji spadkowej, na koniec omawianego okresu jej udział przekraczał 40 proc. Nawet w liceum gorzowskim, zlokalizowanym w największym mieście regionu, młodzież pochodzenia chłopskiego była najliczniej reprezentowana: w 1952/53 — 37 proc. i w 1956/57 — 47 proc. Młodzież wiejska chętnie podejmowała naukę w zawodzie nauczycielskim, upatrując na tej drodze możliwość szybkiego awansu społecznego. Dodatkowym czynnikiem przyciągającym młodzież chłopską i robotniczą do liceów była możliwość otrzymania zakwaterowania w internacie (przez ok. 80 proc. uczniów) i stypendium (przez 50 — 60 proc. uczniów)¹³.

Mimo stosowanych preferencji, LP i LWP miały od początku trudności z naborem kandydatów, najpierw ze względu na słabe zaludnienie Ziemi Lubuskiej, później z powodu spadku rangi zawodu nauczycielskiego i stworzenia szeroko dostępnego, konkurencyjnego szkolnictwa średnie-

¹² XXV-lecte *Licium Pedagogicznego w Sulechowie*. Informator z okazji zjazdu absolwentów 13 czerwca 1970 r. Sulechów 1970, s. 7-10; H. Szczegóła, *15 lat najstarszej na Ziemi Lubuskiej kuźni kadr pedagogicznych*. „Głos Nauczycielski” z 20 stycznia 1961 r.

¹³ *Księga główna Państwowego Liceum Pedagogicznego w Sulechowie 1945—1970*: W. K a r p y z a, *Licium Pedagogiczne w Gorzowie* (maszynopis), s. 19.

go. Stąd do końca pierwszego okresu liczba kandydatów w niewielkim tylko stopniu przekraczała obowiązujące limity przyjęć, a nawet była niekiedy od nich niższa (np. na 120 miejsc w LWP w Sulechowie w 1954 r. zgłosiło się tylko 94 kandydatek). W tych warunkach trudno było przeprowadzać wśród kandydatów niezbędną selekcję, gdyż nie udawało się dość często w pełni wykonać planów rekrutacyjnych (np w LP w Nowej Soli w ilości 15-20 miejsc rocznie).

Poziom części kandydatów był też niezadowolający i z tych także względów trudno było wypełnić limity przyjęć w pierwszym terminie zwłaszcza, gdy zaczęto przy końcu omawianego okresu stawiać im wyższe wymagania. (Np. w liceum gorzowskim, spośród 111 kandydatów do dwóch klas I w 1956 r. egzamin wstępny złożyło zaledwie 56, na pozostałe 26 wolnych miejsc dokonano naboru dopiero w toku dodatkowej rekrutacji). Mało skuteczna okazała się w praktyce zarówno prowadzona wówczas orientacja szkolna i zawodowa, jak i łatwość uzyskiwania świadczeń materialnych.

Stan organizacyjny LP i LWP był wypadkową dużych potrzeb kadrowych szkolnictwa lubuskiego oraz własnych możliwości lokalowych i kadrowych tych zakładów. Już w roku wchodzenia na pełny 4-letni cykl kształcenia, licea pedagogiczne w Sulechowie, Nowej Soli i Ośnie zdołały przekroczyć dwa, a liceum gorzowskie zorganizowało prawie trzy ciągi kształcenia i wszystkie te zakłady ustabilizowały się na poziomie 11—12 oddziałów i 350 — 400 uczniów. Przeciętnie na poziomie dwóch ciągów utrzymywało się LWP w Sulechowie. Pozostałe natomiast licea były jedno lub półtora ciągowe. Maksymalny rozwój organizacyjny liceów przypadł na koniec omawianego okresu. W 73 oddziałach kształciły one wówczas blisko 2300 uczniów¹⁴.

Proces kształcenia w liceach uwarunkowany był wieloma czynnikami, zwłaszcza zaś poziomem zarówno kadry nauczycielskiej, jak i samych uczniów oraz stanem bazy dydaktycznej. Stąd pierwsze pracownie, najczęściej fizyczno-chemiczne, niekiedy także biologiczne i prac ręcznych próbowano organizować, przy skromnym najczęściej wyposażeniu, zaraz po rozpoczęciu nauki w liceach. Pierwsze księgozbiory pochodziły z darowizn nauczycieli, niekiedy miejscowego społeczeństwa i samych uczniów, a czasem i ze strony szkół patronackich (np darowizna Pedagogium poznańskiego dla LP w Sulechowie) i liczyły one po kilkaset, a w najlepszym przypadku przekraczały 1 tys. woluminów. Zasoby bibliotek systematycznie wzbogacały się i po 5 latach wynosiły one w LP w Ośnie 6 tys. wolu-

¹⁴ Protokoły Rady Pedagogicznej przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Nowej Soli 1948—1957; Protokoły Rady Pedagogicznej Państwowego Liceum Pedagogicznego w Ośnie 1947—1957.

minów. Dalszy wzrost księgozbiorów był jeszcze szybszy, dzięki zwiększaniu ilości dostaw książek z centralnych przydziałów.

Z roku na rok przybywały też nowe pracownice, zwłaszcza biologiczne, prac ręcznych, przysposobienia wojskowego, geograficzne, historyczne i muzyczne, a liceum gorzowskie już w trzecim roku pracy przeszło całkowicie na system pracowni przedmiotowych, chociaż ich wyposażenie, z wyjątkiem pracowni fizycznej i biologicznej, było jeszcze skromne. Dzięki zapobiegliwości samych nauczycieli i stałej poprawie zaopatrzenia rynku, coraz szybciej bogaciła się baza dydaktyczna. Przy końcu pierwszego okresu udało się stworzyć zadowalające warunki do pracy dydaktycznej w LP w Gorzowie, Nowej Soli, Ośnie i w obu liceach sulechowskich. Natomiast pozostałe licea, pracujące wciąż w trudnych warunkach lokalowych, nie były w stanie dorobić się dobrego zaplecza dydaktycznego.¹⁵

Wysoki, jak na tamte warunki, był w niektórych liceach wskaźnik promocji, zwłaszcza w liceum gorzowskim (sięgający 99 proc.) prawie do końca pierwszej połowy lat 50-tych. W granicach nieco powyżej 90 proc. wahał się on w LP w Ośnie i w LWP w Sulechowie. Niższe wskaźniki, w granicach 86—75 proc. miało LP w Zielonej Górze, a zdecydowanie najniższe LP w Lubsku (poniżej 70 proc.). Nasuwa się pytanie: czy na wysokie wskaźniki promocji nie rzutowały czasem duże braki kadrowe szkolnictwa lubuskiego?¹⁶

Mimo takich wskaźników promocji, sprawność kształcenia była w sumie niska. W pierwszej połowie lat 50-tych wahała się ona od 33 do 65 proc. w LP w Zielonej Górze, 40-57 proc. w LP w Ośnie i 36-70 proc. w LWP w Sulechowie. Wynikała ona z dużego odpadu i odsiewu, który był naturalną formą selekcji już w toku nauczania¹⁷.

W pracy z młodzieżą szczególną uwagę zwrócano na jej praktyczne przygotowanie do przyszłego zawodu. Celowi temu służyły rozbudowane formy praktyki pedagogicznej, zwłaszcza dyżury w czasie przerw, hospitacje lekcji, zajęć pozalekcyjnych i zajęć organizacji dziecięcych, opracowywanie konspektów, prowadzenie lekcji praktycznych i lekcji za nieobecnych nauczycieli oraz dokonywanie obserwacji uczniów. Przez wszystkie te formy praktyk przechodzili licealiści w miejscowej szkole ćwiczeń, która umożliwiała im częsty kontakt z jej uczniami przez kilka lat. Ponadto odbywali oni praktyki ciągle w pobliskich szkołach, w tym jedną w

¹⁵ *Kronika Liceum Pedagogicznego w Sulechowie założona w r. 1945*; M. Bybliuk, *Liceum Pedagogiczne w Ośnie Lub.* (maszynopis), s. 12-15.

¹⁶ Sprawozdanie jednostkowe GUS K-1-Z za lata 1950—1955 liceów pedagogicznych w Lubsku, Ośnie i Zielonej Górze oraz Liceum Wychowawczyń Przedszkoli w Sulechowie. A. Bucholska, *Liceum Pedagogiczne w Lubsku*, s. 4-5.

¹⁷ Protokoły Rady Pedagogicznej Liceum Pedagogicznego w Ośnie za lata 1947—1957. J. Dobosz, *Liceum Pedagogiczne w Zielonej Górze*, s. 25.

szkole o klasach łączonych. Opracowywali także różne plany pracy: dydaktyczno-wychowawczy szkoły, wychowawcy klasowego, koła przedmiotowego czy organizacji dziecięcej. W ten sposób młodzi adepci stopniowo wchodzili w przyszłe obowiązki nauczycielskie¹⁸.

Wysoko ceniono w liceach wychowanie przez pracę. Młodzież, wspólnie z nauczycielami, porządkowała i zagospodarowywała obiekty szkolne, parki i zieleńce, urządziła pracownie i boiska sportowe, wykonywała pomoce naukowe i oprawiała książki, odgruzowywała ruiny, sadiła las, tępiła stonkę ziemniaczaną, brała udział w wykopkach i pracowała w brygadach Służba Polsce. Wykonując różne prace społecznie użyteczne dla szkoły i środowiska, bądź sąsiednich PGR i przedsiębiorstw przemysłowych, młodzież uczyła się pracy, poszanowania jej wytworów i szacunku dla ludzi pracy¹⁹.

Istotną rolę w pracy wychowawczej w liceach odgrywały organizacje młodzieżowe, najpierw ZWM, ZMW „Wici” i ZHP, a później ZMP, do którego należało 80-90 proc. uczniów, a od początku lat 50-tych również większość młodej kadry, zorganizowanej w kołach nauczycielskich ZMP. Pracując najczęściej pod opieką dyrektorów liceów, a od 1952 r. etatowych organizatorów ZMP, związek mobilizował młodzież do osiągania lepszych wyników w nauce, prowadził szkolenie ideologiczne i prasówki, organizował masówki o charakterze politycznym, pobudzał do pracy społecznej, w tym i kulturalno-oświatowej w szkole i środowisku, inicjował współdziałanie młodzieży szkolnej z młodzieżą robotniczą i chłopską, a z czasem ingerował nawet w pracę dydaktyczno-wychowawczą zakładu i próbował oceniać nauczycieli. W LP w Ośnie doszło wręcz do sporu ideologicznego między grupą uczniów — aktywistów ZMP a częścią nauczycieli, krytykowanych za brak zaangażowania w socjalistyczne przemiany. Najaktywniejsi członkowie ZMP już w trakcie nauki szkolnej przyjmowani byli w szeregach PZPR²⁰. Ponadto działalność wśród młodzieży prowadziły inne organizacje: TPPR, LPŻ i PCK, chociaż ich siła oddziaływania była znacznie mniejsza niż ZMP.

Specyfiką pracy wychowawczej w liceach były rozbudowane zajęcia pozalekcyjne. Rozwojowi zainteresowań intelektualnych młodzieży sprzyjały różne koła przedmiotowe, wśród których do najczęstszych należały: polonistyczne, historyczne, matematyczne, biologiczne i geograficzne, a zainteresowania artystyczne rozwijały odpowiednie zespoły. Zwłaszcza popular-

¹⁸ *Kronika Liceum Pedagogicznego w Sulechowie 1946—1963* (maszynopis).

¹⁹ *Kronika Młodzieżowego Klubu Korrespondentów przy PLP w Sulechowie 1949—1952*; *Album Liceum Pedagogicznego w Nowej Soli 1947—1949*.

²⁰ *Protokolarz Zarządu Szkolnego ZMP przy PLP w Ośnie Lubuskim od 1952 r.*; *Kronika Związku Młodzieży Polskiej przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Sulechowie 1949—1955*.

ne były chóry szkolne. Już w 1949 r. odbył się w Sulechowie przegląd 7 chórów liceów pedagogicznych okręgu poznańskiego (z udziałem 1200 uczniów), zorganizowany z okazji 100 rocznicy śmierci F. Chopina i dla upamiętnienia jego pobytu w tym mieście²¹. Ze swego wysokiego poziomu artystycznego znany był wówczas chór LWP w Sulechowie, a w późniejszych latach chóry przy LP: w Nowej Soli — M. Kędzierzawskiej, w Zielonej Górze — M. Tomaszewicza i Lubsku — E. Adamczyka oraz jego zespół mandolinistów. Żywo rozwijały się teatrzyki szkolne przy liceach w Ośnie, Sulechowie i Nowej Soli oraz zespół recytatorski przy tymże liceum. W LP w Sulechowie i Ośnie wykształciła się tradycja przygotowania utworów scenicznych przez poszczególne klasy i prezentowania ich na forum szkoły oraz w okolicznych wsiach i miasteczkach. Oprócz wieczorów teatru, popularne były także wieczory poezji, muzyki i piosenki, organizowane również przez samych uczniów. Uczniowie uczestniczyli także w profesjonalnych spektaklach teatralnych, operowych i koncertach muzycznych. Młodzież liceów wspólnie z nauczycielami włączyła się do zwalczania analfabetyzmu, kolportowania w środowisku wiejskim książek, zakładania wiejskich kół Wszecnicy Radiowej i popularyzacji wiedzy²². Wszystkie te formy działalności wzbogacały wewnętrznie młodzież i uczyły ją organizowania pracy kulturalno-oświatowej.

Ważne miejsce w życiu młodzieży zajmował sport. Duże znaczenie przywiązywano do rozwoju sportu masowego, organizując w tym celu turnieje w grach zespołowych, biegi przełajowe i marszobiegi oraz zdobywanie odznak SPO i BSPO. Sekcje SKS (lekkoatletyczna, gier zespołowych i tenisa stołowego) rozwijały młodzież sprawniejszą fizycznie i przygotowywały ją do wyczynu. Licea pedagogiczne w Sulechowie i Ośnie stały się silnymi ośrodkami lekkoatletycznymi, których reprezentanci zajmowali czołowe lokaty w kraju i posiadali klasy sportowe, nawet I i II²³. Wysoki poziom w skali kraju reprezentowały również sekcje siatkówki, najpierw przy LP w Nowej Soli²⁴ a następnie przy LP w Sulechowie. Znała była też sekcja koszykówki przy LWP w Sulechowie. Jednocześnie były licea, takie jak LP w Zielonej Górze i LWP w Ośnie, które nie miały żadnych warunków (ani boisk, ani sal gimnastycznych) do rozwijania kul-

²¹ „Gazeta Lubuska” z 20 i 22 czerwca 1949 r.; „Głos Wielkopolski” z 23 i 25 czerwca 1949 r.

²² Album Liceum Pedagogicznego w Sulechowie 1946—1955; Kronika noworocznych imprez choinkowych przy Liceum Pedagogicznym w Nowej Soli 1953—1955; Dyplomy i wyróżnienia.

²³ Silną grupę lekkoatletyczną w Sulechowie tworzyli: Z. Najda, A. Pasterniak, L. Pakula, Z. Strzelecki, H. Szczegółka, M. Szober, J. Widziński, T. Witterówna (reprezentantka Polski w biegu „L. Humanite” w Paryżu) i J. Zawartowski, a w Ośnie: M. Apanowicz (późniejsza posiadaczka I klasy mistrzowskiej), A. Burak, T. Gnerowicz, F. Jasny, J. Lokieć, J. Mańkowiak, J. Olesik i J. Staszynski.

²⁴ J. Serkiz była członkiem kadry narodowej.

tury fizycznej. W sumie jednak licea potrafiły rozbudzić wśród znacznej części swych wychowanków trwale zainteresowania sportem. Znaczna ich część chętnie podejmowała się obowiązków nauczyciela wychowania fizycznego i z czasem, drogą studiów zaocznych uzyskała kwalifikacje specjalistyczne a nawet trenerskie.

Już w pierwszym okresie działalności, licea zdołały wypracować swoisty system pracy nad kształtowaniem sylwetki swego przyszłego absolwenta, którego oddziaływanie znacznie ułatwiało zakwaterowanie 80-90 proc. młodzieży w internacie. Licea opuszczali absolwenci dobrze przygotowani do pracy pod względem pedagogicznym, zwłaszcza praktycznym, z wyrobionym w toku lat nauki umotywowaniem do wyuczonego zawodu, wdrożeni do działalności społecznej, rozumiejący na ogół konieczność jak najszybszego podjęcia pracy w szkole, przede wszystkim wiejskiej, traktujący studia stacjonarne jako szczególne wyróżnienie dla najzdolniejszych i najbardziej aktywnych społecznie jednostek. Tacy absolwenci, otrzymawszy nakazy pracy, zasilali te placówki, w których byli najbardziej potrzebni.

Niezależnie od kształcenia kandydatów do zawodu nauczycielskiego, a w pierwszych latach powojennych także i kursowego przysposabiania dorosłych do pracy w tym zawodzie, drugim, równoległym torem, w tych samych zakładach i pod kierunkiem tej samej kadry organizowane było zaoczne doksztalcanie nauczycieli niekwalifikowanych w PKKN przy LP w Sulechowie (1946—1967), Nowej Soli (1946—1958), Ośnie (1949—1954) i Gorzowie (1952—1956) oraz w Seminarium dla Niekwalifikowanych Wychowawczyń Przedszkoli przy LWP w Sulechowie. Najintensywniejszy rozwój tej formy doksztalcania miał miejsce do połowy lat 50-tych, ze względu na konieczność stworzenia nauczycielom możliwości uzupełnienia brakującego wykształcenia. W każdym z 5 zakładów powstał jeden ciąg klas, liczący w stadium organizacji co najmniej kilkudziesięciu, a po ustabilizowaniu się nawet 200 słuchaczy. W sumie we wszystkich zakładach liczba słuchaczy mogła na początku lat 50-tych dochodzić nawet do 1000. Ten stan organizacyjny zaocznego doksztalcania na poziomie średnim stwarzał możliwości uzyskania kwalifikacji wszystkim nauczycielom, którzy ich nie posiadali. W miarę jak malała liczba nauczycieli niekwalifikowanych, od połowy lat 50-tych licea stopniowo rezygnowały z doksztalcania zaocznego. Utrzymane ono zostało tylko w obu liceach sulechowskich.²⁵

W dwóch różnych formach kształcenia: stacjonarnej — dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego i zaocznej — dla czynnych nauczycieli

²⁵ XXV-lecie Liceum Pedagogicznego w Sulechowie..., s. 14-15 i s. 49-54; Dzienniki zajęć RKKN. B. Ratuś, Liceum Pedagogiczne w Nowej Soli, s. 28.

*Absolwenci LP i LWP województwa zielonogórskiego
w latach 1947—1957*

Forma organi- zacyjna				Liceum pedagogicznego			LWP		Razem
	Sule- chów	Nowa Sól	Ośno	Gorzów	Zielona Góra	Lubska	Sule- chów	Ośno	
liceum	482	484	408	203	57	—	367	.	2001(a)
RKKN	411	339	144	25	—	—	.	—	919(b)
razem	893	823	552	228	57	—	367	.	2920

▪ — bez absolwentów LWP w Ośnie, b — bez absolwentów LWP w Sulechowie.

niewykwalifikowanych, kwalifikacje pedagogiczne na poziomie średnim w LP i LWP uzyskało w sumie w pierwszym okresie (według niepełnych danych) 2920 absolwentów. Do pracy w szkołach podstawowych i przedszkolach zakłady te przygotowały 2000 młodych nauczycieli, którzy w istotny sposób, sukcesywnie zasilali te placówki. Ponadto licea umożliwiły uzyskanie brakujących kwalifikacji dla 919 czynnych nauczycieli. Tą swoją, jakże wymierną działalnością, LP i LWP umożliwiły zaspokojenie najpilniejszych potrzeb kadrowych przedszkoli i szkół podstawowych.

3. LATA 1957—1973

Okres drugi w rozwoju zakładów kształcenia nauczycieli na Ziemi Lubuskiej otwiera powołanie w 1957 r. pierwszego w tym regionie Studium Nauczycielskiego w Zielonej Górze, zorganizowanego przez dyr. mgr L. Kończalą, dającego początek pomaturalnemu kształceniu kadr dla potrzeb przedszkoli i szkół podstawowych. Powstało ono akurat w roku przechodzenia SN na przygotowywanie nauczycieli do pracy w całej szkole podstawowej, tzn. zarówno w klasach I—IV, jak i w wybranych specjalnościach przedmiotowych w klasach V—VII. Drugie studium powołane zostało w roku następnym w Gorzowie, kierowane przez mgr A. Natanka²⁶.

W obu zakładach zorganizowano w sumie wszystkie właściwe kierunki kształcenia potrzebne w szkole ogólnokształcącej. W Zielonej Górze stworzono możliwości kształcenia w zakresie: filologii polskiej, rysunku i pracy ręcznej (w pierwszym roku były to oddzielne kierunki), matematyki z fizyką, fizyki z matematyką, a od 1963 r. i filologii rosyjskiej. Studium gorzowskie kształciło na kierunkach: biologia z wychowaniem fizycznym, geografia z zajęciami praktyczno-technicznymi, historia z wychowaniem obywatelskim, matematyka z fizyką, nauczanie początkowe z zajęciami praktyczno-technicznymi, wychowanie fizyczne z biologią, wychowanie muzyczne, wychowanie przedszkolne z nauczaniem początkowym i kierunek rolniczy²⁷. Powołanie do życia dwóch nowych zakładów i uruchomienie w nich kilkunastu kierunków, o krótkim 2-letnim cyklu kształcenia, poważnie rozszerzyło dotychczasowe możliwości kształcenia kadr nauczycielskich dla szkolnictwa regionu lubuskiego i pełniejszego zaspokajania jego zapotrzebowania na nauczycieli określonych specjalności. Właściwe wykorzystanie tych możliwości przez oba zakłady zależało przede wszystkim od stanu bazy materialnej, kadry pedagogicznej

²⁶ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 30 maja 1957 r. nr KN2-1350/57, w sprawie otwarcia studiów nauczycielskich w Koszalinie, Zielonej Górze, Opolu, Częstochowie, Ciechanowie i Bydgoszczy (odpis).

²⁷ Zarys monografii Studium Nauczycielskiego w Zielonej Górze. Oprac. H. Pochanke przy współpracy J. Baśladyńskiego, S. Bolińskiego, J. Jerzaka i innych, s. 4-5.

oraz od wyników rekrutacji słuchaczy i pracy dydaktyczno-wychowawczej ze studentami.

SN w Zielonej Górze powstało w byłej siedzibie Prezydium WRN i etapami przejmowało kolejne obiekty po tym urzędzie a następnie po Liceum Pedagogicznym, mając nadzieję na wybudowanie własnych gmachów. Ponieważ rozpoczęte już inwestycje trzeba było przekazać organizującej się WSI, SN zmuszone było korzystać z części miejsc w Domu Studenta tej uczelni, przejąć na ten cel obiekt będący kolejną siedzibą LP i budynek Szkoły Specjalnej, a nawet kwaterować część studentów w Bursie Międzyszkolnej. Sukcesywnie powiększając pomieszczenia dydaktyczne, studium tworzyło coraz to nowe pracownie i gabinety (m.in.: tektury, drewna, metalu, fizyki, chemii, wychowania plastycznego, gospodarstwa domowego, elektroniki, elektrotechniki, laboratoria języków obcych, psychologii i pedagogiki), wzbogacało ich wyposażenie, poprawiało funkcjonalność i zwiększyło ich ilość z 5 do 17 oraz wzbogaciło stan księgozbioru biblioteki do 29 tys. woluminów a czasopism do 82 tytułów, co zabezpieczało potrzeby wszystkich prowadzonych kierunków studiów. W ciągu ostatnich dwóch lat, korzystając z dodatkowych środków, starano się dostosować wyposażenie dydaktyczne pracowni do potrzeb WSN, mającej powstać na bazie tego studium. Od r. ak. 1968/69 radykalnie też poprawiły się warunki zakwaterowania studentów, po zagospodarowaniu nowo wybudowanego, funkcjonalnego Domu Studenta, z kuchnią i stołówką. Dużym wysiłkiem materialnym i organizacyjnym dyrekcji i nauczycieli studium, stworzono dobrą bazę do zajęć dydaktycznych i dobre warunki dla zakwaterowania studentów²⁸.

Studium gorzowskie powstało w dużym i ładnym obiekcie LP i wspólnie z nim użytkowało go przez 6 lat. Stały rozwój organizacyjny studium i narastające trudności wychowawcze, wynikające z różnych uprawnień uczniów i studentów, spowodowały przeniesienie LP do budynku przeznaczonego na pierwszą jego siedzibę przed 14 latami. Studium uzyskało (w 1964 r.) cały obiekt do własnej dyspozycji, w którym obok sal wykładowych i ćwiczeniowych, urządziło 10 pracowni i bibliotekę z czytelnią, troszcząc się stale o wzbogacanie bazy dydaktycznej i księgozbioru. Z czasem na potrzeby Domu Studenta, mieszczącego się najpierw w 2 a później w 4 budynkach, wywalczyło ładny obiekt po Prezydium PRN, położonym w bezpośrednim sąsiedztwie studium i od tego czasu miało do dyspozycji dobrze wyposażonych 400 miejsc dla słuchaczy stacjonarnych i 120 — dla zaocznych. Ponadto studium wybudowało i urządziło ośrodek wczasowy w Barlinku, wykorzystywany przez studentów w trakcie zajęć szkolnych, a przez pracowników w soboty i nie-

²⁸ Kronika Studium Nauczycielskiego w Zielonej Górze 1957—1971.

dziele oraz w czasie ferii i wakacji. Studium gorzowskie potrafiło również stworzyć dobre warunki do nauki, zakwaterowania i wypoczynku²⁹.

W okresie tym zaszły dalsze, korzystne zmiany w warunkach pracy liceów. LP w Lubsku przeniesione zostało w 1958 r. do nowego budynku, w którym urządziło prawie wszystkie potrzebne pracownie (fizyczną, chemiczną, biologiczną, zajęć praktycznych dziewcząt, historyczną, geograficzną, matematyczną i bibliotekę z czytelnią) i dzięki temu przeszło (w 1961 r.) na system pracowniany. Ponadto, w wyniku czynu społecznego, chłopcy otrzymali wygodny internat, a cała młodzież — salę gimnastyczną. Liceum zielonogórskie również uzyskało znacznie lepszy obiekt niż poprzednio, w którym dopiero teraz mogło zorganizować przynajmniej podstawowe pracownie (fizyczno-chemiczną, zajęć praktycznych chłopców i dziewcząt oraz gabinety: biologiczny i geograficzny). Nadal brakowało mu jednak własnych boisk i sali gimnastycznej. LWP w Sulechowie na potrzeby sali gimnastycznej zaadaptowało budynek gospodarczy, a potrzebny stadion powstał tam w czynie społecznym. W 1967 r. przeprowadziło się ono do obszernych obiektów po miejscowym Liceum Pedagogicznym (które weszło w fazę likwidacji) i urządziło w nowej siedzibie 16 pracowni i gabinetów do wszystkich bez wyjątku przedmiotów oraz przejęło rozległe i dobrze zagospodarowane tereny rekreacyjno-sportowe³⁰.

Wszystkie licea wydatnie poprawiły swoją bazę dydaktyczną, która w latach 60-tych stwarzała coraz lepsze podstawy do stałego unowocześniania i intensyfikowania procesu dydaktyczno-wychowawczego. Proce- sowi temu sprzyjały też coraz zasobniejsze biblioteki, liczące: w LWP w Sulechowie — 17.500, a w liceach pedagogicznych — sulechowskiem — 14.000, gorzowskiem — 11.800 i zielonogórskim — 7.000 woluminów. Jedynie liceum gorzowskie, po całkowitym odstąpieniu obiektu dla SN, musiało przez 4 lata pracować w znacznie skromniejszych warunkach, aby na ostatnie 2 lata wrócić znowu do gmachu SN, oddane pod nadzór jednego z wicedyrektorów³¹.

Dużą wagę przywiązywano w tym okresie do poziomu kadry nauczycielskiej, zarówno w powstających i rozwijających się studiach nauczycielskich, jak i w ustabilizowanych już liceach. Kadra pedagogiczna obu studiów rekrutowała się przede wszystkim z nauczycieli liceów pedagogicznych i ogólnokształcących, ośrodków metodycznych, szkół podstawowych i nadzoru pedagogicznego. Spośród 51 nauczycieli studium zielono-

²⁹ A. Natanek, *Fragmenty monografii Studium Nauczycielskiego w Gorzowie* (maszynopis).

³⁰ Protokół Rady Pedagogicznej Państwowego Liceum Pedagogicznego w Lubsku 1957—1962; *Kronika Liceum Wychowawczyń Przedszkoli w Sulechowie*.

³¹ W. Turewicz, *Liceum Pedagogiczne dla Wychowawczyń Przedszkoli w Sulechowie w latach 1947—1973*. Zielona Góra 1976 (maszynopis pracy magisterskiej, s. 51) W. Pasterniak, H. Szczegółka, *Liceum Pedagogiczne w Sulechowie*, s. 5.

górskiego, w okresie pełnego jego rozwoju, 42 miało dyplomy magisterskie, a 9 wyższe studia zawodowe lub równorzędne, z których 8 uzyskało magisterium. W zakładach tych pracowała kadra doświadczona, która w swej karierze nauczycielskiej przeszła często przez wszystkie niższe szczeble systemu szkolnego, mająca dobre przygotowanie merytoryczne i metodyczne w swojej specjalności, zaangażowana w unowocześnianie procesu dydaktycznego i w pełni ustabilizowana. Pozyskanie takiej kadry ułatwiała możliwość rozwiązywania jej potrzeb mieszkaniowych w pierwszej kolejności, stworzona przez prezydów rad narodowych. Kadre etatową studiów uzupełniali, zwłaszcza na wydziałach zaocznych, nauczyciele dochodzący, których liczba w studium zielonogórskim sięgała nawet 20 osób rocznie³².

Część nauczycieli obu studiów, zwłaszcza w końcowej fazie istnienia tych zakładów, pracowała nad własnym rozwojem naukowym, przygotowując dysertacje doktorskie. Do czasu likwidacji obu studiów, stopnie doktorskie uzyskali: ze studium gorzowskiego — M. Jakowicka, J. Misiewicz, L. Zwoliński i J. Zywert, a ze studium zielonogórskiego — J. Jerzak, J. Kąkolewski i H. Pochanke, a dalszych 5 pracowników tego studium miało otwarte przewody doktorskie. W pracy nad doktoratami zaawansowanych było również kilku dalszych nauczycieli studium gorzowskiego.

Kadra nauczycielska obu studiów była aktywna w różnych dziedzinach. Jej członkowie współpracowali z ośrodkami metodycznymi i Radą Naukową OOM, a później Radą Postępu Pedagogicznego, komisjami programowymi i zespołami rzeczoznawców Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, komitetami redakcyjnymi czasopism przedmiotowych i pedagogicznych i publikowali w nich oraz w „Zeszytach LTN” swoje artykuły, prowadzili wycinkowe badania w szkołach, opiniowali odczyty pedagogiczne, organizowali konferencje przedmiotowe (np. z filologii polskiej, matematyki, zajęć praktyczno-technicznych) dla wykładowców studiów nauczycielskich oraz byli współorganizatorami znaczących konferencji i sympozjów. Studium zielonogórskie było współorganizatorem II Ogólnopolskiego Sympozjum Higieny Szkolnej w 1968 r. (przy szczególnym zaangażowaniu mgr Cz. Makutynowicza), zaś studium gorzowskie — sesji naukowej na temat: „Nowe kryteria oceny z zachowania jako próba intensyfikacji wychowania uczniów w szkole”.³³ Ponadto pracownicy SN angażowali się w Lubuskim Towarzystwie Naukowym, Lubuskim Towarzystwie Kultury, Polskim Towarzystwie Historycznym, Lubuskim Towarzystwie Muzycznym i innych stowarzyszeniach wyższej użyteczności.

³² *Zarys monografii...*, s. 19-25.

³³ Z referatami wystąpili m.in.: doc. dr A. Lewin i dr M. Jakowicka, mgr M. Holakowicz, mgr E. Hajduk, mgr Z. Mactejewski.

W kadrze liceów pedagogicznych zachodziły w tym okresie korzystne zmiany jakościowe, na skutek uzupełniania kwalifikacji w drodze studiów zaocznych przez nauczycieli ze znacznym już stażem pracy w tych zakładach oraz dzięki zatrudnianiu nowych nauczycieli z pełnymi już studiami wyższymi (pierwszy taki nauczyciel w liceum zielonogórskim zatrudniony został dopiero w 1957 r.), z wyjątkiem niektórych szczególnie deficytowych specjalności (jak np. zajęcia praktyczno-techniczne czy wychowanie plastyczne). W zespołach nauczycielskich, coraz bardziej doświadczonych i zwartych, następowała widoczna stabilizacja (znacznie mniejsza w Lubsku i Ośnie, ze względu na małą atrakcyjność tych miejscowości), którą naruszały przeniesienia do innej pracy, zwłaszcza w SN, OOM, nadzorze pedagogicznym i na stanowiska dyrektorów szkół. Zespoły nauczycielskie charakteryzowały się ponadto wysokim stopniem upartyjnienia (sięgającym w liceum zielonogórskim 78 proc. w 1961 r.) dużym zaangażowaniem w życie wewnętrzne szkoły (szczególnie w pracę wychowawczą i zajęcia pozalekcyjne) oraz w życie społeczno-polityczne środowiska, powiatu i województwa.³⁴

Nauczyciele liceów i studiów angażowali się w pracach instancji partyjnych i stronnictw politycznych, pełniąc często funkcje sekretarzy (niekiedy I) komitetów miejsko-gminnych, członków egzekutyw bądź prezydium i plenów komitetów powiatowych i wojewódzkich oraz lektorów i wykładowców. Pracowali w radach narodowych różnych szczebli, zarówno w charakterze radnych, jak i członków (bądź przewodniczących) komisji, zwłaszcza oświaty i kultury. Swoją działalnością organizacyjną i prelegencką, wydatnie wspierali oni pracę Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich, Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Towarzystwa Szkoły Świeckiej, a później Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej. Nauczyciele tego środowiska często inspirowali i organizowali życie kulturalno-oświatowe w miejscu zamieszkania (np. w Klubie Nauczyciela w Nowej Soli i w Klubie Inteligencji w Ośnie). Wielu z nich było dobrym przykładem aktywnej postawy społecznej dla swoich wychowanków³⁵.

Możliwości kształcenia, stworzone w obu studiach, nie były do 1962 r. w pełni wykorzystywane, ponieważ miały one, podobnie jak licea do 1957 r. trudności z naborem kandydatów, chociaż rekrutację przeprowadzały w dwóch terminach i przyjmowały prawie wszystkich ubiegających się i to nie tylko absolwentów liceów ogólnokształcących ale też

³⁴ Imienne tabelaryczne zestawienie nauczycieli zatrudnionych w poszczególnych liceach województwa zielonogórskiego w 1958 r.

³⁵ *Kronika działalności Klubu Nauczycielskiego w Nowej Soli od 1958 do 1975; Sprawozdania statystyczne Zarządu Okręgu ZNP za lata 1958—1970.*

liceów pedagogicznych i techników i wydatnie rozszerzyły teren rekrutacji na województwa ościennie, a studium gorzowskie — nawet na województwo kieleckie i rzeszowskie. Z braku kandydatów, oddziały tworzone przy poszczególnych kierunkach zamiast 40 studentów liczyły poniżej 30, a w najlepszym przypadku nieco przekraczały tę liczbę. Zastrzeżenia budził także poziom kandydatów, gdyż w pierwszym terminie o przyjęcie ubiegali się w znacznym procencie ci, którzy nie mieli nadziei na dostanie się do innych uczelni, w drugim zaś ci, którym gdzie indziej nie powiodło się. Na skutek tych obiektywnych trudności, w SN studiowało około 53—55 proc. planowanej ilości studentów³⁶.

W sytuacji, gdy SN nie dokonywały pełnego naboru kandydatów, od 1958 r. zaczęło wzrastać zainteresowanie młodzieży kształceniem się w liceach. Na początku lat 60-tych liczba ubiegających się przekraczała dwukrotnie, a w dalszych latach trzy i ponad trzy razy (np. w liceum nowosolskim) liczbę miejsc. LWP w Sulechowie mogło w latach 1964—1965 przyjąć tylko około 30 proc. ubiegających się kandydatów. Pod wpływem dużej presji społecznej trzeba było teraz przekraczać nawet o 10—15 proc. plany rekrutacyjne. Od 1963 r. i studia nauczycielskie zaczęły też dokonywać pełnego naboru kandydatów i to nie tylko dwa lata zawieszonych egzaminów wstępnych ale i w latach następnych. Nadal jednak rekrutację przeprowadzano dwukrotnie, nawet na kierunkach (filologia polska i filologia rosyjska), na które można było dokonać pełnego naboru w pierwszym terminie, gdyż kandydaci przystępujący w drugim terminie z reguły prezentowali nieco wyższy poziom. Przy końcu lat 60-tych i w SN przekraczano obowiązujące limity przyjęć o 3—4 osoby na każdym kierunku (przy jednym oddziale). W zakładach kształcenia nauczycieli zaistniały więc w latach 60-tych warunki, najpierw w liceach, a później w studiach nauczycielskich, dla przeprowadzania niezbędnej selekcji wśród ubiegających się do nich kandydatów.³⁷

Widoczne zmiany zachodziły w strukturze społecznej uczniów liceów. Od końca lat 50-tych malało zainteresowanie zawodem nauczycielskim wśród młodzieży pochodzenia chłopskiego. Udział tej młodzieży w liceum gorzowskim spadł do 25 proc., a w LWP w Sulechowie do 36—30 proc. Coraz większe było natomiast zainteresowanie tymi zakładami młodzieży pochodzenia robotniczego i inteligenckiego. Uczniowie z rodzin robotniczych zaczęli w latach 60-tych dominować wśród młodzieży pozostałych grup społecznych, a udział młodzieży pochodzenia inteligenckiego wzrósł z 11—12 proc. przy końcu lat 50-tych do 24—25 proc. po upływie 10-lecia.

³⁶ A. Natanek...; *Zarys monografii...*, s. 26-28.

³⁷ Protokoły Rady Pedagogicznej PLP w Lubsku 1962—1965; w Nowej Soli 1958—1965; Ośnie 1957—1964.

Wśród studentów SN największy był udział młodzieży pochodzenia inteligenckiego — około 35 proc. Drugie miejsce w studium zielonogórskim zajmowała młodzież pochodzenia robotniczego, a w studium gorzowskim — chłopskiego, jednak wskaźnik był zbliżony — 29—30 proc. Dane te potwierdzają znaną już tezę, że o podjęcie studiów (choćby w szkołach pomaturalnych) zabiegała przede wszystkim młodzież pochodzenia inteligenckiego.

W LWP, LP i SN przeważały kobiety. W zakładach zielonogórskich stanowiły one: w liceum — 92 proc. w r. szk. 1961/62, a w studium — przeciętnie 62 proc. (a 76 proc. w r. szk. 1965/66). Tu właśnie tkwiły główne źródła feminizacji zawodu nauczycielskiego³⁸.

W czasie powoływania obu SN i przechodzenia na 5-letni cykl kształcenia w liceach, ograniczono w nich znacznie rekrutację do klas I a w liceum zielonogórskim całkowicie ją wstrzymano w 1957 r., co spowodowało zmniejszenie liczby uczniów w tych zakładach o 200—300 rocznie i ich przejście na dwa w zasadzie ciągi kształcenia. Liczba oddziałów w LP ustabilizowała się w latach 1959/60—1964/65 na poziomie 45, a uczniów — na poziomie 1600—1700, mimo stałego spadku obu tych wskaźników w liceum ośnieńskim i jego rozwiązania w 1964 r. oraz wejścia w tym czasie w stadium likwidacji liceum zielonogórskiego. Ta 6-letnia stabilizacja możliwa była przy dowolnym lecz stałym wzroście liczby oddziałów i uczniów w obu najstarszych liceach: sulechowskim (które przejmowało ostatnie klasy likwidowanych liceów) i nowosolskim, aż do czasu ich wejścia, wraz z pozostałymi, w fazę likwidacji w 1965 r.

Duże wahania w stanie organizacyjnym przechodziło w tym czasie LWP w Sulechowie, które z trzech ciągów i 250—300 uczniów spadło, po przejściu z 3 na 5-letni cykl kształcenia, prawie do jednego ciągu na początku lat 60-tych, zachowując wprawdzie poprzedni stan uczniów. Jednak już w r. szk. 1963/64 odbudowało dwa a od r. szk. 1965/66 prawie trzy pełne ciągi, tzn. 14 oddziałów z około 500 uczniami i ten stan organizacyjny utrzymało ono do rozwiązania w 1973 r. Organizacyjnie zostało ono rozbudowane wówczas, gdy wszystkie licea pedagogiczne weszły w fazę likwidacji³⁹.

Pomimo spadku liczby oddziałów i uczniów w liceach pedagogicznych, a przejściowo także i w LWP, liczba młodzieży przygotowującej się do zawodu nauczycielskiego na przełomie lat 50 i 60-tych utrzymywała się na poziomie 2.200—2.300 osób i wzrastała dalej w pierwszej połowie

³⁸ A. N a t a n e k..., *Zarys monografi...*, s. 29-30.

³⁹ Protokoły Rady Pedagogicznej PLP w Lubsku 1962—1965; w Nowej Soli 1958—1965; *Osnie* 1957—1964; W. T u r e w i c z..., s. 195-196.

lat 60-tych, osiągając w r. szk. 1964/65 rekordową liczbę 2.865 osób, dzięki stałemu zwiększaniu liczby studentów w obu studiach nauczycielskich, w których dopiero teraz w pełni wykorzystane zostały ich możliwości kształcenia.

W przygotowywaniu kandydatów do zawodu nauczycielskiego, przy wydłużonym cyklu kształcenia w liceach, większą wagę przywiązywano do poziomu ich wiedzy ogólnej i pedagogicznej. W tym celu, zwłaszcza w studiach nauczycielskich, starano się intensyfikować proces nauczania, coraz szerzej stosować metody aktywizujące, problemowe nauczanie i uczenie się, większą uwagę zwracano na korelację treści nauczania i integrację wiedzy, racjonalne wykorzystywanie zgromadzonych środków dydaktycznych (w tym i audiowizualnych), częstsze odwoływanie się na różnych przedmiotach do ćwiczeń praktycznych i pracy własnej uczniów i studentów. Starano się też rozszerzać zasięg oddziaływania kół przedmiotowych i naukowych, wycieczek dydaktycznych oraz inspirowano młodzież do organizowania sesji popularno-naukowych. Odbywały się one najczęściej z okazji obchodów rocznicowych: 20-lecia PPR, 25-lecia PRL, 50-lecia niepodległości Polski, 1000-lecia państwa polskiego, 50 rocznicy rewolucji październikowej czy 100 rocznicy urodzin W.I. Lenina. Zajmowano się także dziejami Ziemi Lubuskiej i jej dniem dzisiejszym, obrazem kształtowania się przyjaźni polsko-radzieckiej w literaturze polskiej, społeczną sytuacją dziecka wiejskiego, osiągnięciami astronautyki i problemami polskiej techniki. Ze względu na swą wartość kształcącą i wychowawczą, sesje te spełniały istotną rolę w całym systemie pracy ideowo-wychowawczej z młodzieżą⁴⁰.

W liceach doskonalono w tym okresie wcześniej wypracowane formy praktyki pedagogicznej, zwracając coraz większą uwagę na pedagogizację poszczególnych przedmiotów nauczania. W studiach nauczycielskich starano się w toku praktyki pedagogicznej zapoznać młodzież z różnymi dziedzinami życia szkolnego, zwłaszcza zaś z procesem dydaktycznym, zajęciami pozalekcyjnymi, działalnością opiekuńczo-wychowawczą i współpracą szkoły z rodzicami. W trakcie pierwszego roku studiów, studenci pełnili w czasie przerw dyżury w szkole ćwiczeń, współpracowali z nauczycielami w przygotowywaniu lekcji i prowadzili ich fragmenty, uczestniczyli w zebraniach z rodzicami, poznawali placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz hospitowali zajęcia szkolne, lekcyjne i pozalekcyjne. W drugim roku studiów prowadzili lekcje próbne w klasach nauczania początkowego i z przedmiotów swojej specjalizacji, a następnie odbywali 2 i 3-tygodniowe praktyki ciągłe w szkołach województwa. Mimo dobrych założeń, studenci SN mieli w rzeczywistości mniejszy kon-

⁴⁰ *Kronika Studium Nauczycielskiego w Zielonej Górze za lata 1957—1971.*

takt bezpośredni ze szkołą, dziećmi i różnymi formami zajęć niż licealiści i w pierwszej fazie pracy zawodowej napotykali oni na większe trudności, zwłaszcza w pracy wychowawczej z dziećmi.

Na kształtowanie postawy przyszłego nauczyciela wywierały wpływ i w tym okresie organizacje młodzieżowe, które — z uwagi na samo rozwiązanie ZMP — należało najpierw zorganizować w liceach i studiach. Najszybciej okrzepło Zrzeszenie Studentów Polskich, które już w 1958 r. skupiało blisko 90 proc. studentów i działalność swoją koncentrowało na kształtowaniu wśród tej społeczności atmosfery współzycia i współdziałania, organizowaniu wycieczek dydaktycznych i krajoznawczych, życia w klubach studenckich (wieczorów towarzyskich i filmowych, kabaretu, zespołu wokalnie-muzycznego), udziału młodzieży w obchodach Dni Zielonej Góry i Juwenaliach oraz na rozdziale stypendiów i nagród.

Związek Młodzieży Socjalistycznej rozwijał się wprawdzie wolniej, ale stał się też organizacją masową, zrzeszającą 50—70 proc. uczniów i studentów, a okresowo nawet około 80 proc. w liceum zielonogórskim i 84 proc. w studium gorzowskim. Działalność swą koncentrował na kształtowaniu świadomości ideowo-politycznej młodzieży przez prowadzenie zebrań szkoleniowych, wieczorowych szkół aktywu, lig quizowych, olimpiad wiedzy o Polsce i świecie współczesnym, kursów dla aktywu i Studenckiego Ośrodka Dyskusyjnego w Zielonej Górze (1969). W olimpiadach wiedzy o Polsce i świecie współczesnym sukcesy odnosiła młodzież LP w Sulechowie. Na 11 przeprowadzonych olimpiad, 6 razy reprezentowała ona województwo zielonogórskie i 2-krotnie zajęła w kraju I miejsce (w 1967 i 1968 r.). W konkursie wiedzy politycznej również reprezentacja studium gorzowskiego zajęła I miejsce (w 1968 r.) wśród wszystkich uczelni kraju. Ponadto zarządy szkolne i uczelniane ZMS organizowały spotkania z działaczami życia społeczno-politycznego i gospodarczego, delegatami na zjazdy partii i związku, kandydatami na posłów i radnych oraz inicjowały okolicznościowe czyny społeczne i werbowały młodzież do hufców pracy. Najlepszych swych członków organizacje ZMS rekomendowały do PZPR, np.: ZS ZMS przy LP w Ośnie przekazał w latach 1960—1964 74 uczniów klas maturalnych do PZPR, w tym z jednej tylko klasy maturalnej w r. szk. 1963/64 aż 28 uczniów. Natomiast w studium gorzowskim kilkunastu studentów rocznie przyjmowano na członków PZPR. Przykłady te wymownie świadczą o wynikach pracy ideowo-wychowawczej w zakładach kształcenia nauczycieli.

Związek Młodzieży Wiejskiej był mniej liczną organizacją. W liceach i studiach zrzeszał on od 15 do 25 proc. młodzieży i przygotowywał ją do działalności społecznej i zawodowej w środowisku wiejskim, starając się przybliżyć problematykę społeczno-kulturalną wsi i szkołę wiejską oraz ukazać dokonujące się w tym środowisku przemiany i rolę nauczy-

ciela wiejskiego. Jego członkowie, z liceów i studiów, nawiązywali współpracę z kołami terenowymi ZMW, inicjowali pracę klubów „Ruch” i „Rolnika”, organizowali odczyty i imprezy artystyczne oraz prowadzili akcję opieki nad dziećmi wiejskimi.

Związek Harcerstwa Polskiego koncentrował się na przygotowaniu młodzieży liceów i studiów do pracy harcerskiej w szkołach. Harcerze liceum gorzowskiego praktycznie poznawali cele i zadania związku, a zwłaszcza bogactwo jego form pracy, ucząc się m.in. organizowania biwaków, obozów stałych i wędrownych oraz zimowisk. Ze szczerem tym ściśle współpracował Starszoharcerski Krąg Instruktorski przy miejscowym studium. Harcerki liceum zielonogórskiego zorganizowały w kilku okolicznych wsiach drużyny zuchowe i dojeżdżały do nich na zbiórki i organizowane w tych środowiskach z ich inicjatywy imprezy kulturalne. Do roli instruktorów harcerskich uczniów liceum lubskiego przygotowywało Koło Metodyki Pracy Harcerskiej. Natomiast Starszoharcerski Krąg Instruktorski przy studium zielonogórskim ułatwiał studentom nawiązanie współpracy z drużynami zuchowymi i harcerskimi oraz z komendami hufców i Komendą Chorągwi w zakresie organizowania biwaków, obozów letnich i zimowisk oraz różnych akcji harcerskich. Chociaż licea i studia stosowały swoiste sposoby, zawsze jednak poprzez bezpośrednie działanie starały się one wdrażać młodzież do pracy w ZHP⁴¹.

Poczynania organizacji młodzieżowych próbowano koordynować. W tym celu np. w studium zielonogórskim utworzono Uczelniany Komitet Współpracy Organizacji Młodzieżowych (1966 r.). Ale nawet jeżeli nie było formalnie takich ciał, wspólnie podejmowano szereg działań, zwłaszcza zaś zespołowo organizowano różne obchody i uroczystości rocznicowe oraz prace społecznie użyteczne.

Nadal w liceach i od początku istnienia także w studiach, starano się wychowywać młodzież przez pracę, zwłaszcza typu samoobsługowego w internatach i domach studenta, przy porządkowaniu obiektów i terenów przyszkolnych, parków i skwerów miejskich, sadzeniu drzew i krzewów, walesianiu i wykopkach, budowie stadionów szkolnych LWP w Sulechowie i studium gorzowskiego, Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zielonej Górze, stadionu KS „Warta” i lodowiska w Gorzowie oraz budynku Prezydium PRN w tym mieście, a w Zielonej Górze także Parku Tysiąclecia i Palmiarni. To tylko niektóre prace społeczne podejmowane przez uczniów i studentów⁴².

O nowe formy wzbogacony został dorobek liceów w zakresie zajęć

⁴¹ Księga pamiątkowa. Młodzież naszego studium swojej ojczyźnie. Dziennik zajęć Internatu Państwowego Liceum Pedagogicznego w Lubsku; A. Natanek...; Album Liceum Pedagogicznego w Zielonej Górze 1963—1964.

⁴² Album Studium Nauczycielskiego w Gorzowie 1958—1967 i 1968—1970.

pozalekcyjnych. Dużym zainteresowaniem młodzieży cieszyły się konkursy recytatorskie, odbywające się przy licznym jej udziale, rozmiłowujące w poezji klasycznej i współczesnej. Koła plastyczne rozwijały uzdolnienia malarskie uczniów, organizowały stałe i wędrowne obozy plenerowe oraz wystawy najlepszych prac. Znaczne grono miłośników miały również koła fotograficzne, wśród których najwyższe lokaty w konkursach fotografii zajmowało koło M. Kaczmarskiego przy liceum zielonogórskim.

Wielką wagę przywiązywano nadal, zwłaszcza w liceach do rozśpiewania i umuzykalnienia młodzieży, w oparciu o popularne wciąż chóry szkolne (wyróżniały się chóry przy LP w Nowej Soli i LWP w Sulechowie), zespoły wokalnie-muzyczne (przy liceum zielonogórskim M. Gniazdowskiego, liceum ośnieńskim E. Buczyńskiego i LWP w Sulechowie — E. Adamczyka⁴³) oraz zespoły mandolinistów (przy liceum zielonogórskim — W. Błaszczuka i LWP w Sulechowie — B. Grupy). Zamierzeniom tym wychodził również na przeciw ogólnopolski konkurs: „Z piosenką przez 25-lecie” zorganizowany przez ZU ZMS przy studium gorzowskim. Młodzież liceów i studiów uczestniczyła też w różnych etapach konkursu piosenki radzieckiej, a uczeń LP w Sulechowie A. Koziołek zajął VIII miejsce na Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w 1967 r.⁴⁴ Życie kulturalno-oświatowe młodzieży wzbogaciło się o spotkania autorskie, konkursy literackie, quizy, wieczory tematyczne, giełdy piosenek, zgaduj-zgadule, spotkania przy samowarze, dyskusje nad filmami i o koncerty symfoniczne.

Wyraźnie ożywił się ruch turystyczno-krajoznawczy. Coraz częściej organizowano po regionie, kraju i państwach sąsiednich tradycyjne wycieczki, obozy wędrowne i rajdy rowerowe. Masową imprezą turystyczną był Studencki Związek Środowiskowy Barlinek 68 i Barlinek 69⁴⁵.

Nadal aktywnie rozwijało się życie sportowe. Popularne były przede wszystkim turnieje siatkówki i koszykówki. Młodzież chętnie uprawiała też piłkę ręczną, tenis stołowy, piłkę nożną i lekkoatletykę. Część młodzieży wyjeżdżała na wakacyjne obozy sportowe, a studenci także na spływy kajakowe i obozy narciarskie. Spośród różnych sekcji SKS-ów, na wyróżnienie zasługują doskonale wyniki siatkarek LP w Sulechowie, trenowanych przez St. Skowrońskiego, które zdobyły wicemistrzostwo (w kategorii junierek) i mistrzostwo (młodziczek) w pionie Szkolnego Związku Sportowego oraz IV miejsce w Klubowych Mistrzostwach Polski (junierek), a siatkarka J. Jakubowicz występowała w reprezentacji Polski. Na

⁴³ *Kronika Państwowego Liceum Pedagogicznego w Nowej Soli 1963—1964.*

⁴⁴ *XXV-lecie Liceum Pedagogicznego w Sulechowie*, s. 19; *W. Turewicz...*, s. 155-1957.

⁴⁵ *Kroniki wycieczek i rajdów Studium Nauczycielskiego w Gorzowie 1962—1970; Kronika wycieczek Studium Nauczycielskiego w Gorzowie Wydział Geografii 1959—1962; Kronika obozów wędrownych Liceum Pedagogicznego w Gorzowie 1962—1964; Kronika rajdowa liceum gorzowskiego 1964.*

bazie siatkarek LP wyrósł znany później w Polsce II i I-ligowy Klub Sportowy „Zawisza” Sulechów. Doskonałym skoczkiem wżwyż był E. Czernik, uczeń liceów pedagogicznych w Ośnie i Zielonej Górze, wielokrotny reprezentant barw narodowych, późniejszy rekordzista Polski i olimpijczyk.⁴⁶

Przygotowując kandydatów do zawodu nauczycielskiego dbano, by zdobyli oni dobre podstawy wiedzy ogólnej, specjalistycznej i pedagogicznej, by nabyli niezbędne umiejętności zawodowe i pewne doświadczenie w pracy harcerskiej, oświatowej, kulturalnej i sportowej oraz by cechowało ich wyrobienie ideowe i zaangażowanie w pracy zawodowej i społecznej.

W zakresie dokształcania czynnych zawodowo nauczycieli pojawiły się nowe tendencje. Obok kontynuowania dokształcania zaocznego nauczycieli niekwalifikowanych na poziomie średnim w LP i LWP w Sulechowie, zaoczne studia nauczycielskie (a później wydziały zaoczne) w Zielonej Górze i Gorzowie zajęły się podwyższaniem posiadanych kwalifikacji nauczycielskich do poziomu pomaturalnego. Z trzech możliwych form dokształcania: zaocznej, wieczorowej i eksternistycznej podstawową w tych zakładach — podobnie jak w liceach — było dokształcanie zaoczne. Studia zaoczne zapoczątkowano w SN zielonogórskim w r. akademickim 1957/58 a w SN gorzowskim w r. akademickim 1961/62 i prowadzono je na wszystkich kierunkach, które istniały na studiach dziennych. W miarę potrzeby organizowano też nowe, dodatkowe kierunki kształcenia, np: w studium zielonogórskim — wychowanie przedszkolne (dla 5 grup), historię z językiem rosyjskim i historię z geografiami (po 1 grupie) oraz kierunek mechaniczny (2 grupy). Studia zaoczne były szeroko dostępną formą uzyskiwania przez nauczycieli pracujących dodatkowych, specjalistycznych kwalifikacji.

Studia wieczorowe zapoczątkowały w SN gorzowskim dokształcanie nauczycieli pracujących w r. akademickim 1958/59 na kierunkach: historia i wychowanie obywatelskie, a później i na nauczaniu początkowym. W SN zielonogórskim studia wieczorowe zorganizowano tylko dla 2 grup nauczania początkowego z zajęciami praktyczno-technicznymi, gdyż na inne kierunki trudno było znaleźć potrzebną ilość kandydatów, mogących uczestniczyć w zajęciach prowadzonych w tej formie.

Studia eksternistyczne, opierające się właściwie całkowicie na samokształceniu, były najmniej popularne i korzystały z nich tylko pojedyncze osoby. Można w pewnym sensie zaliczyć tu kursowe i konsultacyjne zajęcia, prowadzone przez pracowników SN zielonogórskiego dla zorgani-

⁴⁶ Kronika Państwowego Liceum Pedagogicznego w Sulechowie założona w r. 1945.

zowanych grup (przez Zarząd Okręgu ZNP i OOM), przygotowujących się do egzaminów eksternistycznych: z filologii polskiej, filologii rosyjskiej i nauczania początkowe z zajęciami praktyczno-technicznymi oraz do egzaminów uproszczonych: z filologii polskiej, matematyki z fizyką i z zajęć praktyczno-technicznych z wychowaniem plastycznym.

W ramach dokształcania pracujących, studium zielonogórskie prowadziło także zaoczne roczne kursy pedagogiczne dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu, dające im wymagane kwalifikacje pedagogiczne.⁴⁷

*Absolwenci LP, LWP i SN, kształcenia dziennego
i dla pracujących w latach 1958-1971*

Kształcenie	Liceum pedagogiczne						LWP	SN		Razem
	Sulechów	Nowa Sól	Ośno	Go- rzów	Ziel. Góra	Lub- sko		Sule- chów	Go- rzów	
dziennie	1112	822	212	568	348	514	998	2084	1779	8437 ^a
pracując.	824	28	—	—	—	—	—	1977	2172	5001 ^b
ogółem	1936	850	212	568	348	514	998	4061	3951	13438

a — bez LWP Ośno, b — bez LWP Sulechów.

W dwóch równolegle prowadzonych systemach: kształcenia kandydatów do zawodu nauczycielskiego i dokształcania nauczycieli pracujących, średnie wykształcenie pedagogiczne w tym okresie uzyskało (według niepełnych danych) 6208 młodych nauczycieli i 1771 nauczycieli czynnych zawodowo, a wykształcenie na poziomie pomaturalnym 3863 absolwentów studiów dziennych i 4149 studiów zaocznych, dzięki czemu wyraźnie wzrósł w szkolnictwie wskaźnik nauczycieli z dodatkowymi kwalifikacjami. Liczba wykształconych przez licea i studia absolwentów pokrywała potrzeby ilościowe szkolnictwa lubuskiego, nawet w sytuacji, gdy 93,5 proc. absolwentów studiów stacjonarnych (a 96 proc. pochodzenia chłopskiego i 95 proc. pochodzenia robotniczego) podejmowało pracę w wyuczonym zawodzie. Po 2-4 latach pracy znacznie malała jednak liczba mężczyzn pozostających w zawodzie.

Studia te bardzo poważnie zasiłowały szkolnictwo lubuskie nauczycielami specjalistami do wszystkich właściwie przedmiotów nauczania. W obu systemach kształcenia, studium zielonogórskie wyedukowało: 982 nauczycieli filologii polskiej, 938 zajęć praktyczno-technicznych z wychowaniem plastycznym, 607 fizyki z matematyką i chemią, 582 matematyki z fizyką, 537 filologii rosyjskiej, 128 wychowania przedszkolnego, 70 nauczania

⁴⁷ *Zarys monografii...* s. 63-67.

początkowego, 40 historii z geografią, 24 historii z językiem rosyjskim i 43 nauczycieli dla szkół mechanicznych, a ponadto nadało uprawnienia pedagogiczne dla 375 nauczycieli zawodu. Natomiast studia gorzowskie wykształciło: 771 nauczycieli geografii z zajęciami praktyczno-technicznymi, 637 historii z wychowaniem obywatelskim, 612 biologii z wychowaniem fizycznym, 557 wychowania fizycznego z biologią, 439 nauczania początkowego z zajęciami praktyczno-technicznymi, 429 wychowania muzycznego, 260 matematyki z fizyką, 201 wychowania przedszkolnego z nauczaniem początkowym i 155 nauczycieli dla szkół rolniczych⁴⁸. Liczba absolwentów poszczególnych specjalności nie zawsze pokrywała się z faktycznym na nich zapotrzebowaniem, gdyż nauczyciele wybierając kierunek studiów zaocznych znacznie częściej kierowali się swymi zainteresowaniami, niż rzeczywistym zapotrzebowaniem ich szkół na określonych specjalistów. Stąd w całym szkolnictwie, a zwłaszcza w niektórych szkołach występowały jednocześnie i specjalności deficytowe (np filologia rosyjska) i przedmioty ze znaczną nadwyżką specjalistów (np historia i geografia). Były to skutki braku planowego kierowania na studia zaoczne. Mimo tych błędów w polityce dokształcania nauczycieli, licea i studia, wykształciwszy 13438 absolwentów, przyczyniły się do rozwiązania potrzeb kadrowych szkolnictwa lubuskiego i wydatnego podniesienia poziomu wykształcenia jego nauczycielstwa.

Szczególne zasługi w kształceniu i dokształcaniu nauczycieli mieli wieloletni dyrektorzy liceów i studiów lubuskich: R. Bucholski — LP Lubsko, E. Ciesielski — LP Sulechów, A. Grygorowicz — LP Ośno, E. Jarmoliński — LP Nowa Sól, T. Jodko — LP Gorzów, L. Kończal i H. Pochanke — SN Zielona Góra oraz A. Natanek — SN Gorzów. O obliczu tych zakładów i efektach ich działalności decydowała ofiarna praca długoletnich nauczycieli: E. Adamczyka, J. Baśladyńskiego, Z. Bieniasza, M. Borek-Jakowickiej, A. Bucholskiej, H. Buckowej, E. Buczyńskiego, J. Chimiak, P. Chocianowskiego, St. Czarkowskiego, J. Czejgis, St. Czekwały, J. Dobosza, W. Dmytruka, W. Furmana, S. Gizejowskiego, P. Grebielnikowa, E. Hajduka, B. Hejduka, W. Horbacza, St. Iwanaszko, P. Jastrzębskiego, J. Jabłońskiego, J. Jerzaka, P. Jędrasiaka, Z. Jusic, M. Kaczmarzkiego, W. Karpyzy, J. Kąkolewskiego, M. Kędzierzawskiej, M. Kochanowskiej, A. Kulińskiej, A. Maćkowiaka, Z. Maciejewskiego, S. Mazurczak, M. Mierzyńskiego, L. Mireckiego, J. Nowińskiej, T. Pierzchały, S. Piotrowiaka, B. Ratusia, J. Rataj, L. Ratajczak-Radziuk, L. Rosolaka, K. Stachury, J. Staszczuka, Z. Surackiej, J. Świątkowskiej, A. i J. Trelińskich, St. Tomczyka, M. Urbanowicza, D. Waszczuk-Jawor, T. Wiszniewskiej, S. Zielińskiego, Z. Zadwornego i wielu innych.

⁴⁸ A. Natanek...; *Zarys monografi...*, s. 68-75.

Przechodzenie w kształceniu nauczycieli szkół podstawowych na wyższe studia typu zawodowego pociągnęło za sobą likwidację w 1970 r. ostatnich liceów pedagogicznych, a w 1971 r. obu studiów nauczycielskich. Przy czym na bazie studium zielonogórskiego powstała w tym samym roku Wyższa Szkoła Nauczycielska⁴⁹. Staraniem jej organizatora i rektora doc. dr hab. H. Szczegóły uczelnia rozpoczęła pracę z 3 wydziałami i 7 kierunkami studiów, na Wydziale Humanistycznym — filologia polska i filologia rosyjska, na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym — matematyka z fizyką i zajęcia praktyczno-techniczne z fizyką, a na Wydziale Pedagogicznym — nauczanie początkowe z matematyką, nauczanie początkowe z zajęciami praktyczno-technicznymi nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym. Rektor zabiegał od początku o tworzenie w miarę możliwości studiów jednokierunkowych, dających większą gwarancję lepszego przygotowania merytorycznego przyszłych nauczycieli. Stąd w drugim roku działalności WSN, rekrutację przeprowadzono właściwie na studia jednokierunkowe: filologię polską, filologię rosyjską, zajęcia praktyczno-techniczne i wychowanie muzyczne. Dwie specjalizacje pozostały jeszcze jedynie na matematyce z fizyką. W WSN zorganizowano też studia zaoczne, 3-4 semestralne dla absolwentów SN oraz 3-letnie dla absolwentów szkół średnich.

Utworzenie tak bardzo potrzebnej w tym środowisku uczelni humanistycznej, obok 6 lat wcześniej zorganizowanej tu Wyższej Szkoły Inżynierskiej, stworzyło warunki kształcenia kadr nie tylko dla przemysłu, ale również dla oświaty i kultury. Na bazie SN w Gorzowie powstała filia Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, która stworzyła dodatkowe możliwości kształcenia kadr dla oświaty, kultury fizycznej i sportu. Powołanie tych uczelni zamyka drugi okres w rozwoju zakładów kształcenia nauczycieli na Ziemi Lubuskiej, w którym wiodącą rolę odgrywały najpierw licea pedagogiczne, później studia nauczycielskie, a po rozwiązaniu jednych i drugich zakładów — Wyższa Szkoła Nauczycielska, wspomagana w kształceniu nauczycieli przedmiotów zawodowych przez WSI, a wychowania fizycznego — przez filię AWF.

4. LATA 1973—1975

Okres trzeci w kształceniu nauczycieli na Ziemi Lubuskiej otwiera powołanie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze, na bazie pomyslnie rozwijającej się tu od dwóch lat WSN i w uznaniu jej dorobku, osiągniętego dzięki dużej zapobiegliwości rektora doc. dr hab. H. Szczegó-

⁴⁹ Zarządzenie Kuratora Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze z 20 czerwca 1970 r., nr 11/70, w sprawie likwidacji liceów pedagogicznych oraz rozdysponowania majątku tych szkół.

ły. W pierwszym roku działalności studia magisterskie uruchomiono na 8 kierunkach: filologii polskiej, filologii rosyjskiej, historii, matematyce, fizyce, wychowaniu technicznym, pedagogice szkolnej i wychowaniu muzycznym, a w latach następnych na pedagogice kulturalno-oświatowej i bibliotekoznawstwie z informacją naukową, a na studiach zaocznych ponadto na pedagogice przedszkolnej i pedagogice opiekuńczej. W WSP powstały stosunkowo szerokie możliwości kształcenia i dokształcania kadr potrzebnych dla szkolnictwa, placówek opiekuńczo-wychowawczych, kulturalno-oświatowych i bibliotek. Młoda uczelnia podjęła się kształcenia i dokształcania nauczycieli i pracowników oświatowo-kulturalnych nie tylko dla regionu lubuskiego, ale i województw sąsiednich.

Uczelnia rozpoczęła pracę w 1971 r. z 25 etatowymi nauczycielami akademickimi, w tym z 4 docentami i 11 doktorami, którzy posiadali bogate doświadczenie zawodowe i znaczny dorobek naukowy. Jej kadra szybko rosła ilościowo i rozwijała się naukowo. Pierwszych i następnych nauczycieli pozyskiwano z innych uczelni, lubuskich i sąsiednich studiów nauczycielskich oraz ze szkół średnich. Rozwiązywanie problemów kadrowych ułatwiało oddanie do dyspozycji uczelni w ciągu pierwszych 4 lat jej istnienia 50 mieszkań. Natomiast prowadzona przez władze uczelni polityka stypendialna i wydawnicza oraz udzielane urlopy na dokończenie rozpoczętych dysertacji doktorskich sprzyjały rozwojowi naukowemu pozyskanej kadry, spośród której 20 pracowników uzyskało doktoraty i zakończony został 1 przewód habilitacyjny (do 1975 r.). W r. akademickim 1974/75 uczelnia zatrudniała 150 nauczycieli, w tym m.in. 34 profesorów i docentów, 20 adiunktów, 35 starszych wykładowców i wykładowców i 35 starszych asystentów.

Skromne początkowo warunki lokalowe uczelni uległy wydatnej poprawie po przeprowadzeniu się w 1974 r. do nowo wybudowanego obiektu dydaktycznego wydziałów: Humanistycznego i Pedagogicznego oraz Studium Języków Obcych i Pracowni Nowych Technik Nauczania, a następnie Zakładu Techniki i biblioteki uczelnianej. Urządzone zostały potrzebne sale wykładowe i ćwiczeniowe, pracownie, laboratoria i czytelnie, co znacznie ułatwiało zarówno organizację jak i intensyfikowanie procesu dydaktycznego. W ciągu 4 lat istnienia uczelni stworzono niezbędną bazę dydaktyczną i skompletowano potrzebną kadre.

Uczelnia, powstała w odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne, szybko zwiększała możliwości kształcenia. Pierwszy rok rozpoczęła z 287 studentami stacjonarnymi, a czwarty — już z 2544 studentami, w tym z 1645 na studiach zaocznych, starając się w ten sposób stworzyć nauczycielom możliwości uzyskania wymaganego dyplomu magisterskiego.

W procesie kształcenia, systematycznie unowocześniano i aktualizowano plany studiów i programy nauczania oraz doskonalono proces dydaktyczno-wychowawczy. W toku zajęć starano się rozwijać aktywność intelektualną i samodzielność studentów, przez przydzielanie im zadań indywidualnych i zespołowych wymagających głębszych przemyśleń, częstsze stosowanie metod aktywizujących oraz doskonalenie ćwiczeń o charakterze dyskusyjnym, syntetyzującym i projektującym. Coraz bardziej doceniano przydatność na zajęciach nowych środków technicznych i wartość kształcąca wycieczek dydaktycznych. Z myślą o pomocy studentom, zaczęto opracowywać i wydawać skrypty. Pokonywanie napotykaných trudności w opanowywaniu materiału programowego ułatwiały zespołowe i indywidualne konsultacje, intensywniejszy zaś rozwój studentów zdolniejszych — studia indywidualne oraz szersze włączanie tych studentów do prac badawczych ich opiekunów naukowych. Budzeniu i rozwijaniu zainteresowań indywidualnych studentów służyły zajęcia fakultatywne, różne koła i obozy naukowe. Podsumowaniem zaś poszczególnych etapów badań zespołowych zajmowały się studenckie sesje naukowe. Wzrostowi aktywności intelektualnej studentów sprzyjał też ruch przodownictwa, rozwijany m.in. w formie Konkursu Kopernikowskiego. Wszystkie te poczynania miały wpływ na uzyskiwanie wysokiej sprawności kształcenia, wynoszącej w pierwszym 4-leciu około 77 proc. na studiach dziennych i zaocznych.

W latach 1974 i 1975 uczelnię opuściły pierwsze dwa roczniki absolwentów studiów dziennych (435) i zaocznych (628). Łącznie wydano 1063 dyplomy WSN, z tego 162 z matematyki, 36 z fizyki, 146 z zajęć praktyczno-technicznych, 154 z filologii polskiej, 122 z filologii rosyjskiej, 59 z historii, 225 z nauczania początkowego, 104 z wychowania przedszkolnego i 55 z wychowania muzycznego. Pierwszym absolwentom z dyplomami studiów wyższych typu zawodowego, uczelnia umożliwiła uzyskanie pełnego, magisterskiego wykształcenia, kierując znaczną ich część na studia II stopnia do Poznania, Wrocławia, Opola i Katowic oraz organizując dla tych absolwentów od 1975 r. zaoczne studia 2-letnie II stopnia.

Badania pracowników uczelni koncentrowały się przede wszystkim wokół tematów prac doktorskich i habilitacyjnych. Chociaż niektórzy pracownicy zaczęli włączać się do realizacji programu ogólnopolskich badań pedagogicznych, a później i do tematu węzłowego: „Oświata w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym”. Pewnym miernikiem dorobku pracowników w tym okresie było opublikowanie ponad 600 prac naukowych, w tym 33 książek. O rosnącej aktywności tego młodego środowiska akademickiego świadczyły również ogólnopolskie konferencje i sesje naukowe, m.in. na temat: „Praca wychowawcza w wyższych szkołach pedagogicznych” (1974), „Rola i miejsce praktyk pedagogicznych w systemie kształ-

tałcenia nauczycieli” (1975). Inspirującą rolę w rozwoju badań naukowych spełniały trzy pierwsze instytuty: Filologii Polskiej, Nauk Społeczno-Politycznych i Nauk Pedagogicznych.

Stopniowo kształtował się nowy ośrodek życia akademickiego, który kształcąc potrzebne dla szkolnictwa i kultury kadry, prowadząc badania naukowe i włączając się coraz szerzej w życie społeczno-polityczne i oświatowo-kulturalne, zaznaczał coraz wyraźniej swoją obecność w środowisku, regionie i kraju. Od głębszej analizy pierwszego okresu działalności WSP w Zielonej Górze zwalniają autora dwie zbiorowe publikacje monograficzne, poświęcone tej uczelni⁵⁰.

Zakłady kształcenia nauczycieli Ziemi Lubuskiej przeszły w latach 1946—1975 zasadnicze przeobrażenia i działalnością swoją przyczyniły się do rozwoju szkolnictwa oraz do podniesienia poziomu oświaty i kultury w tym regionie.

⁵⁰ Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze 1971—1975. Zielona Góra 1975; Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze 1971—1981. Red. K. Bartkiewicz. Zielona Góra 1983.